

УДК 745.52(477.41-25)“19/20”:378(477)
DOI 10.32461/2226-3209.3.2025.344373

Цитування:

Майданець-Баргилевич О. Л. Становлення українського стилю в інтер'єрах громадських та житлових споруд України в першій третині ХХ ст. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2025. № 3. С. 161–166.

Maidanets-Bargilevich O. (2025). Formation of Ukrainian Style in Interiors of Public and Residential Buildings in Ukraine in the First Third of the 20th Century. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 3, 161–166 [in Ukrainian].

Майданець-Баргилевич Олена Леонідівна, кандидат мистецтвознавства, професор, професор кафедри «Мистецтво текстилю, вишивки та костюма»

Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука
<https://orcid.org/0000-0003-0412-7941>
majdaneclesia@gmail.com

СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО СТИЛЮ В ІНТЕР'ЄРАХ ГРОМАДСЬКИХ ТА ЖИТЛОВИХ СПОРУД УКРАЇНИ В ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ ХХ СТ.

Мета роботи – на основі аналізу інтер'єрів громадських та житлових споруд України у першій третині ХХ ст. окреслити головні засади образотворчості, спрямованих на звернення до джерел народного мистецтва, нерозривного поєднання архітектури, скульптури та монументального живопису, що створює цілісний мистецький образ. **Методологія дослідження** полягає в застосуванні мистецтвознавчого підходу до історичного та художнього аналізу інтер'єрів громадських та житлових споруд України в першій третині ХХ ст., розгляду характерних рис. **Наукова новизна** полягає в обґрунтуванні феномену використання народних мотивів і поєднання зі стилем модерну, конструктивізму як важливих складових у збереженні національної культурної ідентичності. **Висновки.** Результати дослідження в першій третині ХХ століття висвітлюють особливості художніх рішень відомих мистців (В. Кричевський, О. Сластун, А. Ждаха, М. Бойчук, О. Саєнко) у громадських та житлових інтер'єрах споруд України. Визначено принципи осмислення мистцями традиційного мистецтва та активної його трансформації в поєднанні з модерними художніми напрямками та створення єдиного образу інтер'єру. Підкреслено активне використання декоративних видів мистецтв: ткацтва, кераміки, дереворізьблення, поєднання різних видів мистецтв в інтер'єрі. Звернення до глибинних основ народної культури виявляло самобутність українського народу, сприяло формуванню українського стилю в житлових та громадських інтер'єрах засобами лаконічної форми, пластики, творення образу та системи колористики. У серії проєктів інтер'єрів О. Саєнка показано не тільки проєктування внутрішнього оформлення приміщень, але й розробку власних творів (килими, декоративні тканини, меблі, кераміка, викладені соломомою мозаїчні панно, розписи-фризи), що створювали неповторний синтез мистецтв в інтер'єрному просторі.

Ключові слова: декоративне мистецтво, національні традиції, інтер'єр, синтез мистецтв, модерн, український стиль.

Maidanets-Bargilevich Olena, Candidate of Art History, Professor, Professor at the Department of Textile Arts, Embroidery and Costume, Mykhailo Boichuk Kyiv State Academy of Decorative and Applied Arts and Design

Formation of Ukrainian Style in Interiors of Public and Residential Buildings in Ukraine in the First Third of the 20th Century

The purpose of the work is to analyse the interiors of public and residential buildings of Ukraine in the first third of the twentieth century. To outline the main principles of fine arts aimed at turning to sources of folk art, the inseparable combination of architecture, sculpture and monumental painting, which creates a holistic artistic image. **The research methodology** is to apply the art approach to historical and artistic analysis of the interiors of public and residential buildings of Ukraine in the first third of the twentieth century, consideration of characteristic features. **The scientific novelty** is to justify the phenomenon of the use of folk motifs and a combination with the style of modernity, constructivism as important components in preserving national cultural identity. **Conclusions.** The results of the study in the first third of the 20th century cover the peculiarities of artistic decisions of famous artists (V. Krychevskyi, O. Slastion, A. Zhdakh, M. Boichuk, O. Saienko) in public and residential interiors of Ukraine's structures. The principles of understanding of traditional art and its active transformation are defined in combination with modern artistic directions and creating a single interior image. The active use of decorative arts is emphasised: weaving, ceramics, woodworking, combination of different types of arts in the interior. The appeal to the deep foundations of folk culture revealed the identity of the Ukrainian people, contributed to the formation of Ukrainian style in residential and public interiors by means of laconic form, plastics, the creation of image and the system of colour. The series of

interiors of O. Saienko shows not only the interior decoration of the premises, but also the development of their own works (carpets, decorative fabrics, furniture, ceramics, stated mosaic panels, paintings-fries) that created unique synthesis of arts in the interior.

Keywords: decorative art, national traditions, interior, art synthesis, modernity, Ukrainian style.

Актуальність теми дослідження. На початку ХХ ст. українські мистці формували національний стиль, якій у різних частинах України мав свої відмінності і свої джерела інспірації. Прогресивно налаштована частина творчої інтелігенції свідомо й цілеспрямовано працювала на «національну ідею», звертаючись до здобутків українського мистецтва та глибинних основ народної культури. Виходячи з традицій стилю модерн, що сформувався у Європі наприкінці ХІХ ст., при проектуванні будинків велика увага приділялась не тільки зовнішньому вигляду будівель, а й внутрішньому оформленню, щоб усі предмети інтер'єру створювали єдине ціле, де кожний предмет продумувався до дрібних деталей, значна роль відводилась декоративним видам мистецтва. Мистці вивчали традиції народного мистецтва і, трансформуючи на професійних засадах, вносили їх у нові інтер'єри. Поєднання характерних рис стилю модерн в архітектурі (плавність, пластичність, декоративність, асиметричність) з народною творчістю створювало нову образно-естетичну систему, утверджувало українську ідентичність.

Аналіз досліджень і публікацій. Декоративне мистецтво на залишалося поза увагою українських мистецтвознавців та науковців: З. Чегусова [2], Т. Кара-Васильєва[2], Н. Саєнко[4, 5], В. Рубан-Кравченко[3], В. Ханко [6], В. Чепелик [7]. Зокрема, Т. Кара-Васильєва та З. Чегусова проаналізували особливості розвитку декоративних видів мистецтва на теренах України у ХХ ст., етапи становлення українського стилю. Вони акцентували увагу на ролі різних видів декоративного мистецтва, які формують естетично-життєвий простір людини, та впливають на її емоції, думки і почуття. Предметом дослідження науковців стали ткацтво та килимарство, архітектурно-декоративна і декоративно-ужиткова кераміка, художня обробка дерева, вітражне мистецтво, народна вишивка. В. Рубан-Кравченко дослідила творчість В. Кричевського як одного з головних архітекторів доби модерн, творця Полтавського земства, дослідника українського орнаменту. Н. Саєнко вивчила мистецтво оформлення інтер'єрів громадських споруд та приватних помешкань українців монументально-декоративними творами (килими, гобелени, мозаїки соломною, декоративні тканини, вибійка, кераміка, меблі)

визначного українського мистця Олександра Саєнка. Творчість О. Саєнка є характерним відображенням інноваційних тенденцій у мистецтві ХХ століття та прикладом формування українського стилю в мистецтві.

Мета дослідження полягає у формуванні українського стилю на прикладі оформлення інтер'єрів українців, зверненню до джерел народного мистецтва та використання декоративних видів мистецтва, що дозволяло створювати цілісний образ громадських та житлових інтер'єрів.

Виклад основного матеріалу. Нині гостро постає проблема засвоєння та використання невмирущих надбань українського мистецтва початку ХХ ст., їх творчого переосмислення на сучасному виткові історії. Важливо спиратися на досвід попередніх поколінь при створенні сучасних інтер'єрів.

На початку ХХ ст. багатьох мистців цікавить народна творчість і фольклор. Вони черпають у цьому мистецтві теми й засоби для своєї творчості. Популярними темами та сюжетами модерну були ідея росту, вияву життєвих сил, пробудження, розвитку, молодості, весни.

У декоративно-прикладному мистецтві модерн став справжнім переворотом. Майже кожен мистець розробляв проекти меблів, тканин, біжутерію. З'являються товариства, що організовують та сприяють розвитку декоративно-прикладного мистецтва і народних ремесел.

На початку ХХ ст. на території Східної та Західної України формувалася український архітектурний стиль, який базувалася на поєднанні традицій модерну та української народної творчості. Для Східної України етапним було будівництво Полтавського губернського земства, для Західної України – Народного Дому (1903). Українські художники, такі як В. Кричевський, О. Сластіон, І. Левинський, усвідомлювали своє високе громадянське покликання, спиралися на глибоке вивчення народного мистецтва.

Образ проекту Полтавського земства утверджував український стиль (рис. 1). «Кричевським було виконано понад п'ятсот робочих креслень проекту, від загального об'єму споруди до найменших деталей інтер'єрів – усе було докладно опрацьовано автором. Силует, пропорції і сам характер споруди земства в основі своїй був пов'язаний

з полтавською селянською хатою, що стає особливо помітним, коли простежувати розвиток архітектурного задуму Кричевського, починаючи з перших варіантів проекту» [3, 127]. Вивчаючи традиції народного будівництва, В. Кричевський наповнює споруду керамічними і майоліковими плитками, різьбленими орнаментами по дереву, в основі яких лежить народна символіка. У залі засідань були вміщені три великі сюжетні композиції, виконані на замовлення земства С. Васильківським і М. Самокишем. «Образ цього дому наповнено силою і героїкою пам'яті про славу козацької доби, яка не стала забуттю минувшиною, а свідченням життєдайного історизму, надихаючого на нову боротьбу за самоутвердження нації, за її розквіт і доконечне витворення власної держави. Завдяки цьому образ будинку ставав не лише наочним маніфестом новоутворюваного Українського стилю в його модерному архітектурному варіанті, але й будівничою декларацією державницьких прагнень народу» [7, 29].

Рис. 1. В. Кричевський. Інтер'єр Полтавського земства. Фото, 1930-ті роки.

О. Сластіон «перший виступив з пропозицією споруджувати будинки в «місцевому стилі», себто використовувати прийоми та форми класичної архітектурної спадщини українського народу і поєднувати їх з раціоналістичними тенденціями нового часу» [6, 41]. Його знамениті земські школи на Полтавщині, лікарні, амбулаторії, народні доми, будинки для споживчої кооперації, сільськогосподарчих товариств мали новаторське й архітектурно-мистецьке значення.

Проектуючи архітектурні споруди по всій Галичині, фірма І. Левинського долучала

найвидатніших мистців того часу: Ю. Захарієвича, О. Лушпинського, Т. Обмінського, художників І. Труша, О. Новаківського, М. Сосенка, А. Герасимовича, художників декоративного мистецтва М. Лукіяновича, О. Кульчицьку. Вони творчо переосмислювали традиції народного мистецтва і поширювали їх на різні види мистецтв: кераміку, вишивку, килимарство, ткацтво, меблі.

Мистці цього часу багато зусиль докладали у відродженні художніх промислів та утвердженні національної самобутності українського орнаменту. Наприклад В. Кричевський переосмислював український орнамент і активно його використовував в оформленні як інтер'єрів громадських споруд, так і книжкової графіки; О. Сластіон вперше теоретично обґрунтував історію українського орнаменту, його еволюцію та використання кращих традицій у народних промислах і в ужитковій мистецтві початку ХХ ст.

На теренах Східної та Західної України національний стиль, започаткований в архітектурі, охоплює і оформлення міського інтер'єру – спеціально спроектовані предмети оздоблення, що створювали цілісний ансамбль. До проектування меблів та вжиткових речей, розробок орнаментів зверталось багато українських мистців того часу: В. Кричевський, О. Сластіон, А. Ждаха, М. Самокиш, О. Саєнко.

Однією з цікавих сторінок проектування інтер'єрів, зокрема меблів, у національному стилі була творчість А. Ждахи (рис. 2). «Він розробив альбом малюнків «Меблі в українському стилі» (1919), в якому представлено як цілісний інтер'єр вітальні, так і різноманітні меблі для їдальні, спальні, кабінету» [2, 28]. За зразок А. Ждаха брав як сільські (народні) меблі (лави, столи, шафи, скрині, мисники), так і сучасні міські. «Основна ознака умеблювання полягала в багатому декоруванні різьбленням та розписом, що надавало меблям мальовничого, ошатного вигляду. Крім цього, мистець широко вводить в орнаментацию мотиви узорів із вишивки, писанкарства, кераміки. Свої художні пошуки він концентрує на формуванні стилю модерн в українському варіанті. Часто в орнаментации трапляються рослинні мотиви «вазона», «гілки», різноманітні розетки. Улюбленим є мотив соняшника; він не лише прикрашає ним меблі, а й розписує фриз у вітальні; вводить мотив козака Мамає, козака-вершника, для оздоблення помешкань застосовує значну кількість узорних тканин і килимів» [2, 28].

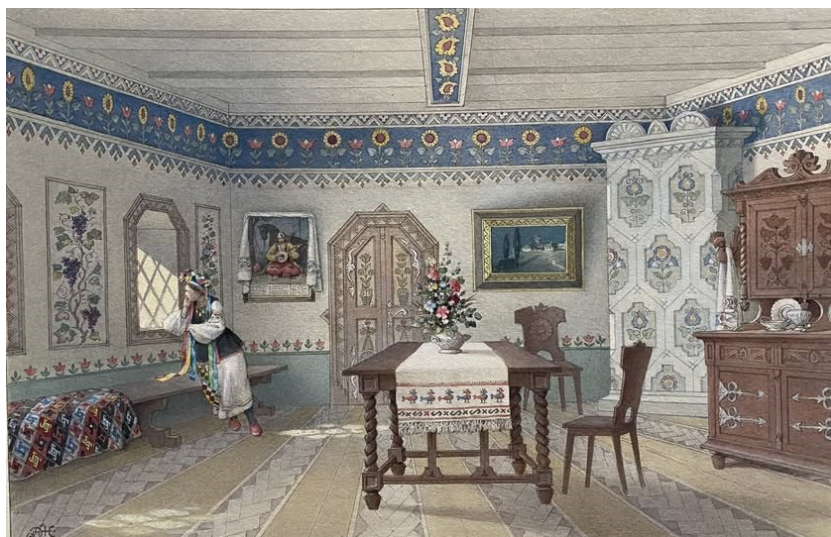

Рис. 2. А. Ждаха. Інтер'єр. 1919

Пошуки українського стилю утверджувались і в УАМ в майстернях М. Бойчука та В. Кричевського. «Майстерня монументального мистецтва, яку очолив М. Бойчук, на початок XX століття була цілковитою новацією. В історії української культури її значення, та й узагалі значення Української державної академії мистецтва справді епохальне. Мабуть, не буде перебільшенням сказати: все цікаве, що тільки відбувалося після революції в мистецькому житті України, прямо чи опосередковано пов'язане з академією» [1, 44]. Школа М. Бойчука встигла зробити низку важливих кроків у напрямі формування нового мистецького середовища України. Як монументаліста М. Бойчука захоплювало введення монументальних композицій в архітектурний простір (розписи Луцьких казарм, 1919; санаторію в Хаджибей, 1928; Червонозаводського театру в Харкові (1933–1935). Його творчий метод характеризують як синтетизм, що базувався на традиціях сакрально-монументальної візантійської живописної традиції й національної української культури.

Розписи Луцьких казарм близькі до народного малярства, парсунних портретів, гравюр у стародруках, народних картин, фресок. Панно вражали яким колоритом, чистими фарбами. Сюжети розписів різноманітні, переважно з армійського і селянського побуту: «Ідуть на роботу» (Іван Падалка), «Застілля» (Т. Бойчук, О. Павленко, В. Седляр). В останньому розписі зберігається іконографія «Трійці». Зображення робітника, селянина-українця в центрі і росіянина в личаках за круглим столом стверджує ідею «єднання народів». Не зважаючи на те, що розписи Луцьких казарм

не збереглися, вони увійшли в історію українського мистецтва як яскраве явище, пов'язане з розробкою нової тематики, як приклад новаторського підходу до мистецтва стінопису і водночас як цікавий зразок звернення до традицій народного мистецтва.

У 1922 році в Київському інституті пластичних мистецтв було створено «майстерню художньої оздобы будинків», яку очолив професор В. Кричевський. Він ставив за мету досягти гармонійного сполучення всіх необхідних предметів помешкання в одне спільне ціле, комплексно вирішувати проблеми синтезу мистецтв в оформленні будівель, учив облаштовувати помешкання так, щоб навколишнє середовище було гармонійним, зручним, функціональним, базувалося на засадах національної культури, найповніше відповідало ментальності українців, їхнім звичаям, уподобанням. Вважав за доцільне при проектуванні внутрішнього оформлення приміщень розробляти і певні деталі оформлення, захоплюючи суміжну ділянку творчості – декоративне мистецтво. Ось чому у проектах інтер'єрів, виконаних О. Саенком – учнем В. Кричевського, можна побачити спроектовані ним килими, декоративні тканини, меблі, кераміку, викладені соломою мозаїчні панно, розписи-фризи.

«За роки навчання у майстерні художнього оздоблення будинків Саенко під керівництвом В. Кричевського виконав серію проєктів оформлення інтер'єрів різного призначення – громадських споруд (палац культури, сільський клуб, армійська казарма, сільрада, дитячий садок) і житла (помешкання робітника, селянина, письменника)» [4, 90]. Вони дають уявлення про тодішні пошуки

національного стилю в українському мистецтві.

У «Проекті оформлення зали засідань» (1922) О. Саєнко вводить у сучасний інтер'єр характерні предмети сільської хати, але трансформує їх відповідно до нових функцій: під вікнами розташовує дерев'яні лави – обов'язковий атрибут хати, а навпроти вікон – кахляну піч. В центрі зали розміщує два великі столи, які відповідають призначенню приміщення. Кульмінаційним акцентом композиції є диван з книжковими шафами з обох боків, що утворюють мистецький вузол центральної стіни. На одній із стін розміщено портрет Т. Шевченка, обрамлений за традицією вишиваним рушником. Над вікнами по периметру зали О. Саєнко проектує фриз на теми життя і праці селян, для виконання його у техніці мозаїки солом'яною. Доповнюють інтер'єр квіти у вазах на книжкових шафах і декоративні подушки на дивані. Мистець прагнув створити вишукане помешкання, яке введеними мистецькими елементами нагадувало б про народний побут українського народу, про його практичний і естетичний ідеал. Колорит інтер'єру вирішено у світлих тонах: жовта підлога, білі скатертини на столах, дерев'яні меблі зі світло-жовтого дерева, голубий відтінок стін, вохристий фриз.

Червона оббивка дивана не лише є акцентною у колориті приміщення, а й надає мажорного звучання.

У проєкті «Внутрішній вигляд хати» (1922) О. Саєнко намагається надати селянському інтер'єрові оновленого вигляду, виділити в ньому традиційні предмети й оздобити його авторськими виробами. У проєкті акцентовано на головних предметах інтер'єру: шафі, печі, що в кутку, миснику, де зберігаються український посуд – куманець, півник, миски, панно-килимах на тему з селянського життя – «Пастушок» і «Дівчина пасе гуси». Стільці прикрашені тканиною, виконаною у техніці вибійки. Олександр Саєнку вдається досягнути враження органічної цілісності і завершеності між елементами інтер'єру, емоційної виразності.

Цілісним, гармонійно вирішеним є «Проект залу дитячого садка» (1924). Тут О. Саєнко звертається до синтезу мистецтв, використовуючи різні види декоративного мистецтва: килим, вибійка, живописні портрети, фриз-розпис, рушник, авторські кахлі (рис. 3). Усі твори і предмети, розміщені в інтер'єрі, позначені індивідуальним стилем мистця. Колорит робіт м'який, витриманий в пастельних тонах: світло-зелених, голубих, вохристих.

Рис. 3. О. Саєнко. Проект залу дитячого садка. 1924. Пап. акв., 50х80

У серії Саєнкових проєктів інтер'єрів відчутні методичні засади та настанови В. Кричевського спрямовані на творення національного стилю. Для цього О. Саєнко досліджував твори народних майстрів Чернігівщини та замальовував внутрішній вигляд хат на Чернігівщині (хутір Мотронівка), Конотопщині, у Борзні. У них О. Саєнко досить детально фіксує основні елементи сільського інтер'єру: ічнянські кахлі,

вироби з дерева, полички з тарілками, посудом, вибічані тканини.

В УАМ в Києві в новоствореній «Майстерні художньої оздоби будівель» педагоги ставили завдання творити не тільки мистецтво, а й умови побуту людини, впроваджувати «функціональність» та «утилітарність», які характеризували саму суть нової доби.

У громадських інтер'єрах можна побачити агітаційні гасла, червоний колір – символи

того часу (Проект кімнати для зборів, 1925). У центрі сцени зображено українську хату з тополями. Стіни оздоблені декоративними панно з мотивами дерева. Все витримано в українському стилі.

В інтер'єрах О. Саєнка 1925–1930-х років все більше проявляються геометризовані форми, що відбивають тенденції того часу. «Найбільш плідними щодо проєктів оздоблення інтер'єрів у творчості Олександра Саєнка стали 1926–1928 роки, коли мистець розробляє помешкання для селян, робітників, інтелігенції. При оформленні оселі робітника Саєнко використовує меблі, інкрустовані соломою, та прикрашені вибіччаними тканинами дивани і крісла. На стінах проєктує килими, декоративні орнаментальні тканини та панно у мозаїчному наборі соломою із сценами українського життя (вівчар пасе вівці, український красвид). Обов'язковим елементом інтер'єру є орнаментальні килими та доріжки на підлозі, часто зустрічаються печі, оздоблені ічнянськими кахлями»[5, 57].

При оформленні Саєнко багато уваги надає меблям, інкрустованих соломою, використанню вибічки, якою прикрашає дивани і крісла. На стінах часто можна побачити килими, декоративні тканини, панно інкрустовані соломою зі сценами українського життя. Меблі (ширми, шафи) Олександр оздоблює орнаментальними мотивами – переважно стилізовані птахи, звірі, дерева, квіти, часто зображених у колі, овалі. Активно використовує дивовижну і традиційну на той час техніку мозаїки соломою. Ці мотиви напрочуд українські, позначені сміливими, експресивними ритмами рисунків, врівноваженістю, особливою ритмікою. Олександр Саєнку вдається досягнути враження органічної цілісності і завершеності між елементами інтер'єру, емоційної виразності.

Наукова новизна полягає в обґрунтуванні феномену українських за характером інтер'єрів громадських та житлових помешкань, створених видатними мистцями, як В. Кричевський, І. Левинський, О. Сластюн, А. Ждаха, М. Бойчук, О. Саєнко, які орієнтувалися на народні традиції.

Висновки. У першій третині ХХ ст. важливим і характерним стало творче використання художниками досягнень українського та світового мистецтва, звернення до декоративних видів мистецтв, поєднання різних видів мистецтв у єдине ціле, звернення до першоджерел народної культури та переосмислення їх під професійним кутом зору. Простими композиційними засобами

доводились важливі ідеї часу, створювались проєкти інтер'єрів гармонійні, зручні, функціональні, близькі до ментальності українців, до їх звичаїв, уподобань. Цей період увійшов в історію мистецтва як формування українського стилю, який базувався на традиційній культурі та залученні сучасних течій того часу.

Література

1. Білокінь С. Бойчукізм на тлі доби. *Бойчукізм. Проєкт «великого стилю»*. Київ : НКММК «Мистецький арсенал», 2018. С. 40–72.
2. Кара-Васильєва Т., Чегусова З. Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках «великого стилю». Київ : Либідь, 2005. 280 с. : іл.
3. Рубан-Кравченко В. В. Кричевські і українська художня культура ХХ століття. Василь Кричевський. Київ : Криниця, 2004. 704 с. : іл.
4. Саєнко Н. Олександр Саєнко: до становлення і розвитку українського монументально-декоративного мистецтва ХХ століття : книга-альбом. Київ : Вид-во імені Олени Теліги, 2003. 560 с.
5. Саєнко Н. Український стиль в інтер'єрах Олександра Саєнка. Київ : АДЕФ-Україна, 2024. 120 с. : 204 іл.
6. Ханко В. Опанас Сластюн. *Артанія*. 1996. № 2. С. 40–42.
7. Чепелик В. Слава великого майстра. *Артанія*. 1996. № 2. С. 28–31.

References

1. Bilokin, S. (2018). Boichukism against the background of the era. Boichukism. The Project of the 'Great Style', 40–72 [in Ukrainian].
2. Kara-Vasilieva, T., & Chehusova, Z. (2005). Decorative art of Ukraine of the 20th century. In search of the 'great style'. Lybid [in Ukrainian].
3. Ruban-Kravchenko, V. V. (2004). Krychevskyi and Ukrainian artistic culture of the 20th century. Vasyl Krychevsky. Krynytsia [in Ukrainian].
4. Saienko, N. (2003). Oleksandr Saienko: To the formation and development of Ukrainian monumental and decorative art of the 20th century: Book-album. Olena Teliha Publishing House [in Ukrainian].
5. Saienko, N. (2004). Ukrainian Style in the Interiors of Oleksandr Saienko. ADEF-Ukraine [in Ukrainian].
6. Khanko, V. (1996). Opanas Slastion. Artania, 2, 40–42 [in Ukrainian].
7. Chepelyk, V. (1996). Glory of the Great Master. Artania, 2, 28–31 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 25.07.2025

Отримано після доопрацювання 28.08.2025

Прийнято до друку 05.09.2025

Опубліковано 30.09.2025